

CENTERPARTIETS PROGRAM

Fastställt av centerpartiets riksstämman den 30 juni 1959.

A.-B. Skånska Dagbladets Tryckeri, Malmö 1962

Politik i vidaste bemärkelse är frågan, hur sammanlevnaden människor emellan skall organiseras. Enligt centerpartiets uppfattning träder i det nuvarande samhället tre huvudproblem i förgrunden:

Hur skall den allt snabbare tekniska utvecklingen kunna bli ett medel för de enskilda människornas andliga och materiella välfärd och inte ett farligt självändamål?

Hur skall avvägningen ske mellan de två grundbehoven frihet och trygghet?

Hur skall fred och framåtskridande på det internationella området kunna förverkligas samt krig och förintelse kunna undgås?

Under det senaste århundradet har samhället undergått en genomgripande omvandling, som kan sammanfattas i uttrycket industrialisering. Inom jordbruket har tillämpningen av vetenskapliga och tekniska rön undan för undan höjt produktionen och växande skaror utanför jordbruket har kunnat förses med livsmedel. Genom förbättrade kommunikationer har människornas geografiska bundenhet minskat och möjligheten att distribuera varor över stora områden ökat. Varudistributionens ändrade förutsättningar har i sin tur skapat gynnsamma betingelser för industriell massproduktion, som dessutom direkt kunnat utnyttja de tekniska framstegen i form av fortgående mekanisering av de olika tillverkningsprocesserna. En annan sida av den industriella utvecklingen med återverkningar på såväl den materiella som den andliga kulturen är tätorternas ständiga tillväxt. Det industriella samhället har blivit ett urbaniserat samhälle.

Industrialismen har fört med sig både gynnsamma och ogynnsamma konsekvenser. Den mest gynnsamma är nationalinkomstens ökning. Ätminstone för Västerlandets ekonomiskt framåtskridna stater kan med fog påstås, att massfattigdomen nu försvunnit. En omfattande höjning av den allmänna kunskaps- och bildningsnivån har kunnat ske.

Den avigsida i den industriella utvecklingen, som först framträdde, var arbetarnas beroende av privatkapitalet. Känslan av beroende blev den främsta grunden till arbetarnas starka opposition emot det dåvarande samhället. Det kollektiva ägandet genom staten betraktades som ett eftersträfvansvärt mål. I praktiken har dock socialiseringen visat sig leda till ännu större beroende. All finansiell koncentration, privat eller statlig, innebär en risk genom att den lätt kan leda till maktmissbruk. Ur centerpolitisk synpunkt är det den demokratiska politikens uppgift att hindra varje form av maktmissbruk. Genom arbetsmarknadsorganisationerna har numera i vårt land styrkeförhållandena i hög grad utjämnats mellan kapital och arbete. Ur effektivitetssynpunkt är stordrift mången gång nödvändig. Men ekonomisk koncentration får ej utnyttjas i samhällsskadliga monopolistiska syften och till att undertrycka exempelvis småföretagsamheten. Med sitt direkta ägande utgör småföretagsamheten en ytterst värdefull företagsform, särskilt för människornas trivsel och arbetsglädje. Det ökade behovet av serviceanläggningar liksom önskan vid stigande levnadsstandard att tillfredsställa personlig smak i konsumtionsvalet ger småföretagen gynnsamma förutsättningar, vilka på allt sätt måste tillvaratagas. Det är en oriktig föreställning, att stordrift alltid är den lämpligaste företagsformen. Såväl storföretag som en väl utvecklad småföretagsamhet är nödvändiga i näringslivet.

Stat och organisationer har i våra dagar helt andra möjligheter till maktutövning och kontroll än förr. Automationen tränger alltmer in både i det privata och i det offentliga förvaltningsarbetet. Å ena sidan möjliggöres därigenom rationell planering i stor skala till fromma för det materiella framåtskridandet. Men å andra sidan finns risken, att individen blir ett redskap för experter och samhällsplanerare. Häremot finns endast två medel. För det första måste samhället främja en hög allmänbildning som minskar avståndet mellan experter och lekmän och mellan ledare och allmänhet. För det andra måste den lokala självstyrelsen stärkas. Att främja en utveckling mot decentraliserad självstyrelse är att

förverkliga demokratiens innersta väsen, som är små enheters fria samverkan inom en större enhet.

Den snabba tätortstillväxten är en annan koncentrationstendens. Den åtföljes av sociala; psykiska och materiella anpassningsproblem. Den medför otrivsel både i storstaden och i de uttunnade glesbygderna. Kulturell likriktning och centralisering och därmed kulturell utarmning blir även en följd av denna utveckling. Den gör i händelse av krig landet särskilt känsligt för angrepp med moderna stridsmedel. Motverkas den inte, leder den dessutom till en allt större skillnad i de olika landsdelarnas näringspolitiska förutsättningar. Dessa koncentrationstendenser måste mötas med en politik, som främjar lokal självstyrelse, decentraliserat näringsliv, spridd bebyggelse och ett rikt provinsialt och lokalt kulturliv.

I det moderna samhället finns således ett flertal olika icke önskvärda koncentrationstendenser. Enligt den centerpolitiska uppfattningen kan man inte stå i överksam inför dessa företeelser. Jämvikt och balans i samhället skapas inte automatiskt.

Tvärtom visar det sig, att en gång uppkomna störningar har en benägenhet att växa av sig själva. En viktig politisk uppgift är att skapa sådana förutsättningar, som främjar en harmonisk samhällsutveckling i fråga om företagsstrukturen, sysselsättningsmöjligheterna, bebyggelsens lokalisering, kulturyttringarna o. s. v.

Ej heller för hemmen och familjelivet har industrialiseringsprocessen i alla hänseenden varit lycklig. Specialiseringen i arbetslivet t. ex. skiljer ofta familjemedlemmarnas arbetsplatser och arbetstider från varandra. I många fall har hemmet fått karaktären av främst en sovplats. I många fall får barnen inte i tillräcklig utsträckning den känsla av trygghet, den rofasthet i tillvaron och den personliga omvårdnad, som är nödvändiga för en god personlighetsutveckling. Enligt centerpartiets mening måste sådana förutsättningar skapas som stärker familjelivet, främjar uppkomsten av goda hemmiljöer samt ger de unga trygghet och goda normer att följa.

Strävandena att komma tillrätta med konjunktursvängningarna och trygga utkomstmöjligheterna har länge varit en central uppgift för samhället. Även genom olika socialpolitiska reformer har man sökt stärka den ekonomiska tryggheten. Angelägenheten att finna en lämplig avvägning mellan trygghets- och frihetsbehoven ökar dock alltmer.

Sedan de grundläggande behoven tillgodosatts, träder vid en högre standard personligt präglade behov och önskemål alltmer i förgrunden. Möjligheten att tillgodose dem beskäres dock, om en ökad ekonomisk trygghet skapas enbart genom kollektiva beslut, som binder stora grupper vid samma utformning. Endast vid individuell utformning kan en trygghetsgaranti förenas med den enskildes behov av frihet. För centerpolitiken framstår därför säkerställd grundtrygghet och därutöver personlig frivillighet som den bästa föreningen av tryggheten och friheten.

Samtidigt som den ekonomiska tryggheten stärkts, genom teknikens framsteg och de socialpolitiska åtgärderna, har dock ett annat trygghetsbehov, som icke är av ekonomisk natur, blivit allt mer påtagligt. Det gäller individens behov av rofasthet i tillvaron, av trivsel och anpassning i miljön, frågan hur teknik och politik skall utformas för att bli medel till den enskilda människans andliga och materiella välfärd och inte ett självändamål.

Parallellt med detta vidgade trygghetsbehov anmäler sig också behovet av en ny syn på levnadsstandarden. Denna får inte bedömas uteslutande kvantitativt, hur produktionen, uttryckt i inkomstsiffror, skall kunna ökas.

Givetvis är den kvantitativa ökningen av standarden angelägen även i fortsättningen, men med nationalinkomstens stegring framstår den kvalitativa sidan, innehållet i levnadsstandarden, som allt viktigare. Om nationalinkomsten ökar på bekostnad av trivsel och god anpassning i miljön, om den ökar exempelvis därför att mödrarna söker sig arbete utanför hemmet även i de fall detta är till skada för omvårdnaden av barnen, om den ökar därför att naturvärdena hänsynslöst skövlas, då är detta exempel

på att man offrat kvalitet för kvantitet.

På det internationella området gäller i än högre grad än på det nationella frågan, hur teknik och politik skall utformas för att bli medel till de enskilda människornas andliga och materiella välfärd. Å ena sidan skapar tekniken förutsättningar för ett materiellt framåtskridande, som i allt större utsträckning synes kunna befria mänskligheten från nöd. Men å andra sidan ger den en hittills oanad effektivitet åt de militära förstörelsemedlen. Hoppet om materiellt framåtskridande blandas därför med fruktan för vad ett krig mellan stormakter kan åstadkomma. Oroväckande är vidare den växande skillnaden mellan fattiga och rika länder, en koncentration av både fattigdom och rikedom, vars mest slående uttryck är brist på livsmedel för stora delar av mänskligheten och överskott för andra. I en värld, där de geografiska avstånden alltmer förkortas, leder denna skillnad till politiska spänningar. Strävanden att förbättra förhållandena för folken i de s. k. underutvecklade länderna måste, under bevarande av deras kulturella särart, vara grunden för allt internationellt fredsarbete.

Mot bakgrunden av denna allmänna syn på samhällsförhållandena och av att samhället bygger på kristen grund anger centerpartiet följande riktlinjer för sitt arbete:

Utrikes- och försvarspolitiken

Målet för utrikes- och försvarspolitiken måste vara att värna vårt lands ställning som oberoende och självständig stat, där Västerlandets demokratiska samhällsideal är rådande. Gentemot alla maktblock skall Sverige stå obundet. Alliansfriheten är ett bidrag till fredssträvandena, ett uttryck för vår vilja att medverka till en avspänning i de internationella motsättningarna. Försvarets omfattning och utrustning liksom den ekonomiska försvarsberedskapen bedömes efter alliansfrihetens krav i varje rådande militärpolitiska läge.

Ett på olika områden utökat internationellt samarbete är en följdriktig och naturlig utveckling, som måste främjas. Det skall bygga på principen om folkens rätt till politisk och kulturell frihet samt alla människors lika värde. De s. k. underutvecklade ländernas problem och behov måste mera uppmärksammas i det internationella arbetet. Ett mera omfattande stöd till dessa länder är motiverat inte bara av humanitära skäl utan det utgör också ett bidrag till fredens bevarande. Inom det internationella samarbetets ram bör den nordiska samhörigheten stärkas.

Kulturpolitiken

Den kristna livsåskådningen representerar med sin uppfattning om människovärdet en omistlig etisk tillgång. Insikter i kristendomen har ett allmänt bildningsvärde, utan vilka en stor del av vårt kulturarv blir oförståeligt. I folkundervisningen måste därför kristendomsämnet ingå och ges berättigat utrymme. Undervisningen i kristendom skall utformas så, att den ger en positiv inställning till den kristna livsåskådningen.

Både den obligatoriska och den övriga undervisningen skall erbjuda alla - oavsett ekonomi och bostadsort - fullvärdig teoretisk och praktisk utbildning. Undervisningen skall jämte kunskapsmeddelandet ge personlighetsfostran samt stimulera till självständigt tänkande och fortsatt kunskapsökande.

Vetenskap, litteratur, konst och andra kulturyrtingar skall främjas. Det är angeläget, att den tekniska utbildningen omhuldas, så att vårt lands konkurrenskraft och materiella framåtskridande tryggas. Dock får tekniken aldrig uppfattas som självändamål utan som medel. Det humanistiska bildningsidealet och sanningssökandets eget värde får ej förloras ur sikte, när kulturpolitiken utformas.

Det fria och frivilliga bildningsarbetet måste stödjas. Den starka föränderligheten i vår tids samhälle kräver stor anpassningsförmåga hos den enskilda individen och möjligheter till ständigt nya utblickar. Bildningsarbetet erbjuder sådana möjligheter. Det minskar avståndet mellan experter och allmänhet och

stärker därmed demokratiens förutsättningar. Genom bildningsarbetet ges en vidare spridning ut till människorna av de kulturvärden, som skapas inom vetenskap, litteratur, konst etc.

I fråga om de olika andliga och materiella kulturyttringarna måste såväl rikspolitiken som politiken inom länen och kommunerna främja skapande insatser på provinsiell och lokal basis. Ett rikt nationellt kulturliv förutsätter en spridd mångfald av insatser.

Ju mera naturtillgångarna exploateras, desto angelägnare är det, att samhället finner en lämplig avvägning mellan exploateringsbehoven och naturvårdintressena. Sådana följder av exploateringen, som skapar otrivsel i eller förfular landskapet måste betraktas som negativa poster i välståndet och motverkas.

Rättsskydd och förvaltning

Den svenska demokratin har sina rötter i bondesamhället. Centerpartiet bygger på nedärvda frihetstraditioner med uppgift att föra dem vidare och anpassa dem efter nya förhållanden.

Alla medborgare skall vara lika inför lagen och följaktligen tillförsäkrade ett fullgott rättsskydd. Sådana kontrollorgan måste finnas, som ser till att förvaltningsorganen håller sig inom den ram, som lagstiftningen drager upp för dem, och som gör det möjligt för varje enskild medborgare att påtala och få beivrade mot honom begångna felaktigheter. En väl kvalificerad ämbets- och tjänstemannakår är en av förutsättningarna för en smidigt och rättvist fungerande förvaltning.

Riksdagens allmänna översyn av statsmedlens användning måste kraftigt hävdas. Då bokföringsmässiga lönsamhetskalkyler inte är möjliga inom förvaltningsorganen, är det viktigt att dessas arbetsformer ständigt uppmärksammas. Varje utvidgning av förvaltningsapparaten måste ingående kunna motiveras. Tendensen till ineffektivitet och byråkratism måste motarbetas. Varje möjlighet att förenkla, rationalisera eller begränsa förvaltningsapparaten måste tillvaratagas.

Beslutanderätten bör i största möjliga utsträckning decentraliseras till kommuner och landsting samt till förvaltningsorgan på länsplanet. Den kommunala självstyrelsen måste vidgas och förstärkas med länen och kommunerna som naturliga självstyrelseområden.

Organisationsväsendet utgör en viktig del av demokratin, varigenom olika intressen i samhället balanseras och tack vare detta har många olikheter i styrkeförhållandena utjämnats. Organisations-Sverige har emellertid nu nått en sådan omfattning, att uppmärksamheten ständigt måste inriktas därpå, att organisationerna - liksom staten - blir instrument för individerna och ej förvandlas till självändamål. Deras demokratiska folkrörelsekaraktär skall på allt sätt värnas.

Familjepolitiken

Tryggheten och vården i hemmet är grundläggande för barnens karaktärsutveckling. Gentemot de nedbrytande tendenser, som nu tidigt möter barnen, ger en god hemmiljö den bästa motståndskraften. Bristande anpassning i samhället hos ungdomen är ofta en följd av otrygga hemförhållanden. Ungdomsvårdande åtgärder genom det allmännas försorg liksom åtgärder att motverka ungdomsbrottsligheten är i och för sig nödvändiga, men det på lång sikt effektivaste är dock, att samhället så långt det är möjligt medverka till att familjebanden stärkes och att goda hemmiljöer skapas. Inom skattepolitiken, socialpolitiken etc. bör barnfamiljernas förhållanden särskilt uppmärksammas.

Arbetet i hemmet skall värdesättas lika högt och betraktas som lika produktivt för samhället som arbete utanför hemmet. Mödrarnas möjlighet att själva taga vården om barnen måste på allt sätt främjas, liksom övergång till förvärsarbete bör underlättas för dem som så önskar, när barnen blivit vuxna.

Socialpolitiken

Ett ekonomiskt grundskydd skall finnas, som ger trygghet under uppväxtåren, vid ålderdom, sjukdom och invaliditet, familjeförsörjares död samt inkomstbortfall i samband med arbetslöshet och liknande. Det skall inom ramen för våra resurser vara så stort, att tillfredsställande ekonomisk trygghet erhålles. Det skall vidare vara obligatoriskt utformat genom lagstiftning och i princip lika för alla. Utöver detta grundskydd skall samhället genom obligatorisk sociallagstiftning inte ingripa i den enskilda medborgarens rätt att disponera sina inkomster, men genom olika åtgärder skall det stimulera till omtanke för framtiden.

Förebyggande åtgärder, som främjar folkhälsan, motverkar alkoholism och asociala tendenser, är nödvändiga ur både humanitär och samhällsekonomisk synpunkt. Strävan bör vara att ständigt förbättra dessa åtgärder efter forskningens och den praktiskt arbetande socialvårdens rön.

Även med ett ekonomiskt grundskydd kommer många människor i den situationen, att de inte kan reda sig utan vård. En rad behov inom t. ex. kronikervården, mentalsjukvården och åldringsvården måste tillgodoses genom samhällets försorg. Under avsevärd tid framåt kommer dessa behov att öka och kräva betydligt mer av samhälleliga resurser än hittills.

Den ekonomiska politiken

Den ekonomiska politiken skall ha till syfte att främja en jämn produktionsutveckling med fast penningvärde och full sysselsättning. Olika medel inom finanspolitiken och penningpolitiken måste samordnas för att dessa mål skall nås. Den ekonomiska politiken skall utformas på sådant sätt, att investeringarna i näringslivet främjas. Det är också av vikt, att staten ej själv genom sina åtgärder rubbar den samhällsekonomiska balansen med för näringsliv och sysselsättning skadliga räntesatser.

Skattesystemet skall vara så utformat, att det personliga och frivilliga sparandet får goda förutsättningar. Det personliga sparandet, grundat på individuella och frivilliga beslut, är den mest önskvärda sparformen. Det får icke hämma önskvärda investeringar i enskilda företag eller göra en med egna eller lånade medel finansierad utbildning oräntabel. För en sund skattepolitik krävs största möjliga sparsamhet med allmänna medel av såväl staten som kommunerna.

Skatteolikheter mellan skilda områden av landet måste så långt det är möjligt utjämnas. Det är nödvändigt, att skattefördelningen mellan stat och kommuner avväges med hänsyn till kommunernas ekonomiska bärkraft.

Näringspolitiken

Den enskilda medborgarens initiativkraft, företagsamhet och ansvarskänsla är grunden för det materiella framåtskridandet. När olika företagsformer bedöms, måste hänsyn också tagas till deras trivselskapande möjligheter. Centerpartiet anser, att det direkta ägandet i enskilda företag härvidlag är den bästa företagsformen, varigenom den enskilda initiativkraften bäst kommer till sin rätt. Varhelst småföretagsamheten kan anses ha utvecklingsmöjligheter, måste den därför med lämpliga åtgärder, t. ex. goda kreditmöjligheter, väl avvägd skattepolitik o. s. v., främjas av det allmänna. Genom samverkan kan småföretag ofta utnyttja mycket av stordriftens, fördelar. Ekonomiska och fackliga organisationer har här en betydelsefull uppgift. Givetvis är i många fall stordrift i bolagsform en ändamålsenlig företagsform. Det är dock av vikt, att kapitalkoncentrationen i storbolagen inte utnyttjas till att skapa ojämna konkurrens- och styrkeförhållanden gentemot småföretagsamhet. Storföretag och småföretagsamhet kompletterar varandra i ett väl utvecklat näringsliv. Det statliga förtagandet

inskränkes till sådana fall, där särskilda organisatoriska eller sociala skäl gör det erforderligt. Det ekonomiska sambandet mellan industri och jordbruk måste beaktas. Ett vikande inkomstläge inom det ena området åstadkommer rubbningar på det andra.

Statens medverkan i näringslivet skall i princip avse att skapa gynnsamma förutsättningar för produktionen, motverka samhällsskadlig monopolism, trygga utkomstmöjligheterna och en full sysselsättning, genom forskning, undervisning och rådgivning främja effektivitet i produktionen, yrkesskicklighet och ett på lång sikt rationellt utnyttjande av naturtillgångarna.

Jord och skog bör i princip innehas av enskilda brukare och detta bör vara riktlinjen för jord- och skogspolitiken. Genom samhällets medverkan främjas ändamålsenlig arrondering, bärkraftiga brukningsenheter och skäliga inkomstförhållanden. Genom lagstiftning måste samhället hindra, att den enskilda äganderätten urholkas samt att jord och skog överföres från enskilda ägare till bolagen, staten, kommunerna m. fl. - en utveckling som kapitalkoncentrationen annars lätt skulle kunna åstadkomma.

Småbruken är av stor betydelse ur såväl folkförsörjnings som befolkningspolitiska synpunkter. Genom komplettering med skogsmark eller från andra inkomstkällor bör nu ofullständigt jordbruk kunna erhålla bärkraft. Jordbruket skall ge samma inkomstmöjligheter som näringslivet i övrigt. De ekonomiska och fackliga organisationerna på jordbrukets område är härvid av stor betydelse.

Lokaliserings- och bebyggelsepolitiken

På olika sätt bör samhället främja näringslivets decentralisering och en spridd bebyggelse. Investeringar i kommunikationer och andra för näringslivets utveckling nödvändiga förutsättningar måste ske så, att bättre balans erhålles mellan olika områdens möjligheter. När exempelvis vägar planeras, bör man i första hand taga hänsyn till vilka områden som har de angelägnaste utvecklingsbehoven.

Med hänsyn till de stora avstånden i vårt land och till att även människorna i avlägsna orter har berättigade trivselanspråk måste i många fall en kostnadsutjämning ske vid finansieringen av kommunikationer och olika serviceanläggningar.

Dyrortsgruppering av löner och skatteavdrag skall ej förekomma. Särskilda lönetillägg och lättnader i beskattningen lämnas inom områden med hårt klimat och stora avstånd.

Vid planeringen av bostadsbebyggelse bör målsättningen vara, att utvecklingen i största utsträckning går mot egnahemsbebyggelse. Härigenom främjas en utveckling mot högre bostadsstandard, vilket ligger i linje med centerpartiets strävan att skapa goda hemmiljöer. Förbättrade kommunikationer har skapat större möjligheter för folk att bosätta sig på relativt långt avstånd från arbetsplatsen, ofta på landsbygden eller i dess tätorter. En sådan utspridning av bebyggelsen bör uppmuntras.